

RADİKALLEŞMENİN ÖLÇÜLMESİ: AŞIRICILIK ÖLÇEĞİNİN VE AŞIRICILIK ÖLÇEĞİ İLE İLİŞKİLİ ŞİDDET YANLILIĞI VE YASA DIŞI DAVRANIŞLAR ÖLÇEĞİNİN TÜRKÇEYE UYARLANMASI

Zuhal YENİÇERİ*, E.Öykü US**

Öz

Radikalleşme, özellikle terörizm ile olan ilişkisi nedeniyle son yıllarda farklı disiplinler tarafından dikkatle mercek altına alınan bir kavram olmuştur. Radikalleşmenin ve radikalleşmenin nedenlerinin anlaşılması, toplumsal güvenliğin sağlanması ve toplumsal düzenin sürdürülmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle, bu konularda yapılacak araştırmalara ve bu araştırmalara yön verecek ölçüme araçlarının oluşturulmasına ve geliştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Mevcut araştırmanın amacı, radikalleşme kavramına ilişkin farklı boyutların ölçülebilmesi için iki ölçeğin Türkçeye kazandırılmasıdır. Bu amaçla iki çalışma yapılmıştır. Birinci çalışmada Aşırıcılık Ölçeği ve Aşırıcılık Ölçeği ile İlişkili Şiddet Yanlılığı ve Yasa Dışı Davranışlar Ölçeği Türkçeye uyarlanmıştır ve Etnik Kimlikle Özdeşim Ölçeği, Sosyal Mesafe Ölçeği ve gruplararası ayrımcılığı ölçen Tajfel Matrisinin varyasyonu ile ilişkileri incelenerek geçerlik ve güvenilirlik analizleri yapılmıştır. İkinci çalışmada ise bu ölçeklerin doğrulayıcı faktör analizleri yapılarak sosyal baskınlık yönelimi ile ilişkileri incelenmiştir. Söz konusu ölçeklerin, radikalleşme konusunda Türkiye’de gerçekleştirilecek görgül çalışmalara ölçme aracı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Terörizm, Radikalleşme, Aşırıcılık, Aşırıcılık Ölçeği, Sosyal Psikoloji

MEASURING RADICALIZATION: ADAPTATION OF THE EXTREMISM SCALE AND PRO-VIOLENCE AND ILLEGAL ACTS IN RELATION TO EXTREMISM SCALE TO TURKISH

Abstract

In recent years, radicalization has become a topic of interest which has been carefully put a spotlight on by many different scientific disciplines, especially due to its relationship with terrorism. Understanding radicalization and its causes is of great importance for maintaining social order and security. Thus, there is a need for research and development of measurement tools that will guide these researches. The aim of the current study is to adapt two scales used for measuring radicalization into Turkish. With this purpose in mind, two studies were conducted. In the first study, the Extremism Scale and Pro-Violence and Illegal Acts in Relation to Extremism Scale were translated into Turkish; and their psychometric properties were examined by interpreting their relations with Ethnical Identity Scale Social Distance Scale and a variation of a Tajfel Matrix measuring intergroup discrimination. In the second study, confirmatory factor analyses of these scales were conducted, and their relationships with social dominance orientation were investigated. It is assumed that these abovementioned scales will provide as a tool for empirical studies of radicalization in Turkey.

Keywords: Terrorism, Radicalization, Extremism, Extremism Scale, Social Psychology

* Dr. Öğr. Üyesi, Başkent Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü, zuyen@baskent.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-9228-9961>

** Arş. Gör., Başkent Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü, elifoyku@baskent.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-6671-2129>

GİRİŞ

Terörizmin geçmişi çok eskilere dayanmakla birlikte modern terörizm, gündemden hiç düşmeyen evrensel bir tehdit olmayı sürdürmektedir. Farklı dönemlerin çeşitli evrensel etkilere sahip olayları ile birlikte değişen ve dönüşen terörizm (Rapoport, 2004), özellikle 11 Eylül 2001’de ABD’de gerçekleştirilen terör saldırılarının ardından akademik çevrelerce daha fazla tartışılmaya başlanmıştır. Terörizmin nedenleri, diğer bir ifadeyle bireyleri ve grupları terörist eylemlerde bulunmaya yönlendiren unsurlar mercek altına alınmıştır. Birçok araştırmacı, bireylerin ve grupların terörist olmalarıyla sonuçlanan süreçlerin anlaşılmasının, terörizmle mücadelede büyük öneme sahip olduğunu vurgulamaktadır. Bu nedenle, söz konusu süreci ifade eden radikalleşme konusunun son yıllarda çalışmaların odak noktası olduğu görülmektedir (McCauley ve Moskalenko, 2017).

Psikoloji alanında radikalleşme kavramıyla ilgili yapılan eski çalışmalarda, radikalleşmenin bireylerin akıl sağlığında ortaya çıkan sorunlardan kaynaklandığı öne sürülmektedir. Ancak güncel araştırmalar eski söylemlerin bütünüyle doğru olmadığını ortaya koymaktadır (Borum, 2012; Webber ve Kruglanski, 2018). Psikolojik rahatsızlıklar, tek bir bireyin radikalleşmesinin ve aşırı uç (extremist) davranışlarının nedenlerini kısmen açıklayabilmektedir ancak terör örgütlerine katılan bireylerin çoğunun davranışları çeşitli değişkenlere dayanmaktadır (Corner ve Gill, 2015). Çoğu araştırmacı, radikalleşmenin tanımı üzerinde ortak bir fikre sahiptir. Borum (2012) radikalleşmeyi aşırıcılık tutumlarının oluşmasını sağlayan ve terör olaylarına neden olan süreç olarak tanımlarken Webber ve Kruglanski (2018) radikalleşmenin teröristlerin oluşmasına neden olduğunu söyleyerek bu tanımı desteklemiştir.

Bu alanda yapılan güncel çalışmalarla uzmanların normal olarak kabul ettikleri kişilik özelliklerinin terörizme nasıl neden olabileceği araştırılmaktadır. Borum (2014), bireylerin psikolojik süreçleri ve kişilik özelliklerinin yetişkinlikte sabitleşmesiyle oluşan bir “zihniyete (mindset)” sahip olduğunu öne sürmektedir. Bu “zihniyet”, bireyin dünya görüşüyle birleştiğinde, meydana gelen psikolojik iklimdeki kırılmalıklar ve eğilimler, aşırıcı davranışlar göstermeyi yordamaktadır. Bireyin karşılaşılabileceği psikolojik kırılmalıklar, anlamlı bir kimliğe sahip olma ihtiyacı, bir gruba ait olma ihtiyacı ve adaletsizlik veya küçük düşme algısı olarak

sıralanabilir (Borum, 2014). Bunun yanı sıra bireyler ait oldukları grubun diğer üyelerinin fikirlerine de büyük bir önem verme eğilimindedirler (Abrams ve Hogg, 1990). Ayrıca, şiddet içeren davranışları sosyal olarak onaylandığında, bireyler davranışlarının sonucunda daha az suçluluk hissetme eğiliminde olmaktadır (Webber, Schimel, Martens, Hayes ve Faucher, 2013). Buna ek olarak ekonomik ve sosyal kayıpların ideolojik motivasyonla işlenmiş suçları yordadığı görülmektedir. Bireyin aşırı davranışlarda bulunma olasılığını artıran bir diğer değişken ise, üyesi olduğu grubun diğer üyelerinin radikal olmasıdır (Jasko, LaFree ve Kruglanski, 2017).

Radikalleşme, gittikçe daralan ve en üst katında terörizm bulunan bir merdivene de benzetilmektedir (Moghaddam, 2009). Bu benzetmeye göre her kat, o kattaki farklı psikolojik süreçlere ve katta “yaşayanların” davranışlarına göre farklı özelliklere sahip olmaktadır. Bir toplumdaki bütün bireyler zemin katta yaşamakta, ancak birkaç kişi iki uçlu (siyah-beyaz) düşünme tarzının giderek daha fazla görüldüğü üst katlara çıkmaktadır. Son kata çıkan bireyler ise terör örgütlerine üye olmakta ve bu örgütlerin amaçları, motivasyonları ve inançları doğrultusunda terör eylemlerinde bulunmaktadırlar. Bu bağlamda, radikalleşme, terörist eylemlere giden süreç olarak da değerlendirilmektedir.

Aşırı davranışların gösterilmesindeki en önemli sebeplerden biri de iç-grubun normlarının ve fikirlerinin, dış-grubun normlarından ve fikirlerinden daha üstün olduğuna dair oluşan algıdır. Bireyler söz konusu algı sayesinde dış-gruba uyguladıkları şiddeti meşrulaştırabilmektedirler (Doosje ve ark., 2016). Radikalleşme süreciyle oluşan aşırıçılık beş türe ayrılabilir: (1) bir bölgeyi ele geçirmeyi amaçlayan aşırı milliyetçi ya da ayrılıkçı gruplar; (2) göçmenlerin “üstün” beyaz ırka karşı tehdit oluşturduğu algısına sahip olan aşırı sağ-kanat gruplar; (3) kapitalizmi kötülüğün temel kaynağı olarak gören ve kaynakların eşit olarak paylaşılmasını savunan aşırı sol-kanat gruplar; (4) aş, kürtaj veya hayvan hakları gibi tek bir konuya odaklanan gruplar ve son olarak (5) dine dair katı algıları olan ve bu sayede diğerlerine uyguladıkları şiddeti meşrulaştırabilen dinî motivasyonlu gruplar. Bu grupların ideolojileri birbirlerinden oldukça farklı olmasına rağmen her biri mevcut durumu kabul edilemez bulduğu için değiştirmek istemekte ve bunun için şiddet uygulamaya hazır bulunmaktadır.

Radikalleşme, görece yakın zamanlarda daha çok mercek altına alınan bir konu olduğundan, bu kavramla ilgili yapılan çalışmaların çoğunlukla belirli gruplarla sınırlı kaldığı görülmektedir. Öte yandan, radikalleşmenin şiddet yanlılığına doğru yol alış sürecini belirleyebilmek de büyük bir önem kazanmaktadır. Radikalleşmenin merdiven modelinde de belirtildiği gibi, kişiler ilk başta sadece kendi haklarına yönelik algılanan saldırıya karşı ve şiddet yönelimli olmayan bir savunma kullanırken, kimi bireyler için algılanan baskı arttıkça radikalleşme beraberinde şiddeti getirmektedir (Moghaddam, 2005). Bu durumda kişinin radikalleşme seviyesi de oldukça önemli hale gelmektedir. Terör örgütlerine sempati duyan bireylerin radikallik seviyeleri ile aktif bir şekilde terör olaylarında yer alan bireylerin radikallik seviyeleri arasında fark olduğu açıktır. Bazı araştırmacılar, terör örgütlerine katılan bireylere kıyasla daha az radikal olan bireylerin terör örgütünün hedefleri yanında kendi temel ihtiyaçlarını ve yaşamlarını göz ardı edemediklerini, ancak daha radikal olan bireylerin bu ihtiyaçlarını tamamen yok sayarak terör örgütünün hedeflerine odaklanabildiklerini vurgulamaktadırlar (Sageman, 2004). Bu durumda şiddet yanlısı radikal bir birey, kendi grubunun amacını o kadar önemli görmektedir ki, diğer grupların amaçlarını dikkate almamaktadır. Ancak daha az radikal bireyler için diğer grupların da amaçları önem taşımaktadır. Ayrıca, şiddet yanlısı bir kişi grubunun hedefi söz konusuysa bir insana zarar vermeyi meşru görürken; daha az radikal bir kişi kendi ahlaki değerlerini de grubunun hedefleri kadar önemseydiğinden, başkasına zarar verme konusunda çok daha hassas davranmaktadır (Kruglanski ve diğerleri, 2014). Bunun yanında Kruglanski ve diğerleri (2014), bireylerin yaşadığı kayıpların, kültürlerinin ve ideolojilerinin de radikalliğe yol açabileceğini düşünmektedirler. Bu nedenle her radikal birey terör örgütünde aktif bir rol oynamak zorunda değildir, ancak terör örgütlerinde yer alan her bireyin radikal olduğu söylenebilir.

Ozer ve Bertelsen (2018), bireyin aşırı uç davranışlar gösterebilme eğilimini araştırdıkları çalışmalarında, şiddet yanlısı radikalleşmeyi değerlendirebilen iki ölçüm aracı geliştirmişlerdir. Bunlardan ilki olan Aşırıçılık Ölçeği (Extremism Scale), sosyokültürel değişime olan tutumu ve diğerlerine olan tahammülsüzlüğü ölçerken; ikincisi olan Aşırıçılık Ölçeği ile İlişkili Şiddet Yanlılığı ve Yasa Dışı Davranışlar Ölçeği (Pro-Violence and Illegal Acts in Relation to Extremism Scale) ise aşırıçılıkla ilişkili şiddeti ve yasa dışı davranışı onaylama eğilimini ölçmektedir.

İlgili literatür incelendiğinde, radikalleşmeyi ölçen araçların eksikliği göze çarpmaktadır. Mevcut çalışmada, yukarıda bahsedilen iki ölçeğin Türkçeye uyarlanması amaçlanmıştır. Ölçekleri Türkçeye uyarlamak için gerekli izinler, özgün çalışmanın araştırmacılarından alınmıştır. Ölçeğin yapı geçerliğinin ölçülebilmesi için (a) Leach ve diğerleri (2008) tarafından geliştirilen ve Balaban (2013) tarafından Türkçeye uyarlanan, bireylerin grup kimliklerini ne kadar benimsediklerini ölçen Türklükle Özdeşim Ölçeği (Turkish Identification Scale), (b) Bogardus (1925) tarafından tanımlanan ve Güler (2013) tarafından geliştirilen, bireylerin farklı etnik kimliğe sahip insanlara yönelik tutumlarını ölçen Sosyal Mesafe Ölçeği (Social Distance Scale) ile (c) Tajfel (1970) tarafından geliştirilen ve gruplar arası ayrımcılığı kaynak paylaşırma yöntemi ile ölçen Tajfel matrisinin bir varyasyonu kullanılmaktadır. Daha önce de belirtildiği üzere, radikalleşmenin altında yatan genel aşırıcı davranışların anlaşılmasını sağlayacak herhangi bir Türkçe ölçek olmadığından, mevcut çalışmanın hem uluslararası hem de Türkiye'deki psikoloji literatürüne önemli bir katkıda bulunacağı düşünülmektedir. Araştırma sonuçları, ilgili kuramsal çerçeve sunularak tartışılmaktadır.

Çalışma 1: Aşırıçılık Ölçeğinin ve Aşırıçılık Ölçeği ile İlişkili Şiddet Yanlılığı ve Yasa Dışı Davranışlar Ölçeğinin Türkçeye Uyarlanması

Örnekleme

Örnekleme hem üniversiteden hem de sosyal medya üzerinden ulaşılmıştır ve ölçek Qualtrics çevrimiçi platformu aracılığıyla katılımcılara iletilmiştir. Örnekleme sayısı, temel bileşenler analizi için Comrey ve Lee (1992) tarafından en az 300, Cattell (1978) tarafından en az 250, Gorsuch (1983) tarafından ise en az 100 olarak belirlendiğinden 300 kişiden veri toplanılmasına karar verilmiştir. Yukarıda belirtildiği üzere Qualtrics çevrimiçi platformu aracılığıyla 362 kişiden veri toplanmıştır. Ancak 135 katılımcı Aşırıçılık Ölçeği ile Aşırıçılık Ölçeği ile İlişkili Şiddet Yanlılığı ve Yasa Dışı Davranışlar Ölçeği'ni tamamlamadıkları için analizlerden çıkarılmıştır. Ek olarak, tek değişkenli uç boyut analizleri sonucunda Türk katılımcılar içerisinde üç uç değer bulunmuştur ve bu katılımcılar da analizlerden çıkarılmıştır. Çok değişkenli uç değer analizi sonucunda Türk katılımcılar arasında 5, Kürt ve Türk dışındaki diğer etnik gruplara ait katılımcılarda ise 1 adet uç değer tespit edilmiş ve bu uç değerler de analizden çıkarılmıştır. Sonuç olarak analizler 218 katılımcı ile gerçekleştirilmiştir (171

kadın, 45 erkek, 2 cinsiyet belirtmek istemeyen katılımcı; $Ort_{yaş} = 30$). 177 katılımcı kendilerini Türk olarak, 15 katılımcı ise kendilerini Kürt olarak tanımlamıştır ve 26 katılımcı ise bu iki etnik gruba da ait olmadıklarını belirtmiştir.

Veri Toplama Araçları

Aşırıılık ölçeği. Aşırıılık Ölçeği Ozer ve Bertelsen (2018) tarafından geliştirilmiş bir ölçüm aracıdır. Tek boyuttan ve on dört sorudan oluşan bu ölçek, bireyin aşırıılığı desteklemeye ne kadar yakın olduğunu ölçmektedir. Ölçekten alınan yüksek puan bireyin daha aşırı uçta olduğunu göstermektedir. Ölçeğin Cronbach alfa değeri .92 bulunmuştur. Ölçek, orijinal çalışmanın araştırmacılarından izin istenerek Türkçeye uyarlanmıştır. Ölçeğin Türkçeye uyarlanma sürecinde orijinal ölçek, iki dil uzmanı tarafından Türkçeye çevrilmiş, ardından bu Türkçe çeviriler iki farklı uzman tarafından tekrar İngilizceye çevrilerek orijinal ölçek ile karşılaştırılmıştır. Ölçek maddelerinin Türkçeleri, son olarak araştırmacılar tarafından değerlendirilerek karar verilmiştir.

Aşırıılık ölçeği ile ilişkili şiddet yanlılığı ve yasa dışı davranışlar ölçeği. Aşırıılık Ölçeği ile İlişkili Şiddet Yanlılığı ve Yasa Dışı Davranışlar Ölçeği, Ozer ve Bertelsen (2018) tarafından geliştirilmiş ve bireylerin aşırıılığa bağlı şiddeti veya yasa dışı davranışları ne kadar onayladığını ölçen bir ölçektir. Ölçek iki boyuttan oluşmakta ve her boyutta altı soru bulunmaktadır. Ölçeğin birinci boyutu aşırıılık bağlamında başkalarına şiddet uygulamaya olan tutumu, ikinci boyutu ise aynı bağlam kapsamında yasa dışı davranışlara olan tutumu incelemektedir. Şiddet boyutundan alınan yüksek puan Ölçeğin her iki boyutunun da Cronbach alfa değerleri .92 olarak bulunmuştur. Ölçek, orijinal çalışmanın araştırmacılarından izin istenerek Türkçeye uyarlanmıştır. Ölçeğin Türkçeye uyarlanma sürecindeki çeviri işlemlerinde, Aşırıılık Ölçeği'nde izlenen süreç uygulanmıştır.

Etnik kimlikle özdeşim ölçekleri. Etnik Kimlikle Özdeşim Ölçeği Leach ve diğerleri (2008) tarafından geliştirilen ve Balaban (2013) tarafından Türkçeye uyarlanan, bireyin etnik kimliğiyle ne kadar özdeşim yaşadığını ölçen bir ölçektir. 14 soru barındıran ve tek boyuttan oluşan bu ölçeğin Türkçeye uyarlama çalışmasında Cronbach alfa katsayısı .94 bulunmuştur. Kürt ve Türk etnik kimlikler ile özdeşimi ölçmek için ölçek maddelerinin başındaki etnik grup ifadesi değiştirilmiş, Kürt grubu için “Kürt”, Türk grubu için “Türk” ifadesi kullanılmıştır.

Sosyal mesafe ölçeği. Sosyal Mesafe Ölçeği, Bogardus (1925) tarafından geliştirilen ve Güler (2013) tarafından Türkçeye uyarlanan bir ölçektir. Ölçeğin Cronbach alfa değeri .90 olarak bulunmuştur. Ölçek, farklı etnik kimlik veya dinî inanışa sahip olan bireylere komşuluk yapma, arkadaş olma veya evlenme gibi konuların birey tarafından ne kadar onaylandığını ölçmektedir. Toplam dokuz maddeden ve tek boyuttan oluşan bu ölçekten alınan yüksek puan, bireylerin farklı etnik kökenlerden olan bireylerle yakın ilişki kurmayı onayladığını göstermektedir.

Kaynak paylaşırma ve gruplararası ayrımcılık. Bireylerin gruplararası ayrımcılığı, Tajfel (1970) tarafından önerilen bir Tajfel matrisi varyasyonu ile ölçülmüştür. Bu matris, araştırmacılar tarafından mevcut araştırma için oluşturulmuştur. Bu matriste, katılımcılardan iki halk oyunu grubuna (Kürt halk oyunu grubu ve Türk halk oyunu grubu) kaynak paylaşmalarını istenmiştir. Ölçeğin sağ tarafına doğru gidildikçe Kürt halk oyunu grubuna verilen kaynak azalır, Türk halk oyunu grubuna verilen kaynak artarken; sol tarafında Kürt halk oyunu grubuna verilen kaynak artmakta, Türk halk oyunu grubuna verilen kaynak azalmaktadır.

Bilgilendirilmiş onam ve demografik bilgi formu. Bilgilendirilmiş onam formunda çalışmanın süresi, araştırmacıların iletişim bilgileri, araştırmanın konusu gibi bilgiler yer almaktadır. Demografik formda ise katılımcıların doğum yılları, cinsiyetleri, etnik kimlikleri, politik görüşleri gibi bilgileri belirtmeleri istenmiştir.

İşlem

Araştırma verisi, Qualtrics çevrimiçi veri toplama aracı ile toplanmıştır. Katılımcılar çalışmanın doğası ile ilgili bilgilendirildikten sonra demografik bilgi formunu doldurmuşlardır. Şayet katılımcılar kendilerini Türk olarak tanımlamışlarsa Türklükle Özdeşim Ölçeğini, Kürt olarak tanımlamışlarsa Kürtlükle Özdeşim Ölçeğini tamamlamışlar, eğer her iki etnik gruba da ait değillerse söz konusu ölçekleri doldurmaları istenmemiştir. Katılımcılar diğer ölçekleri de doldurduktan sonra çalışma sona ermiştir. Demografik formdan sonraki tüm ölçekler, katılımcılara seçkisiz bir sırayla gösterilmiştir. Veri toplandıktan sonra yapılan temel bileşenler analizleri, korelasyon ve varyans analizleri IBM SPSS Statistics 25 programıyla, doğrulayıcı faktör analizi ise IBM SPSS AMOS 23 ile gerçekleştirilmiştir.

Bulgular

Aşırıılık Ölçeğinin Temel Bileşenler Analizi

Aşırıılık Ölçeğinin (AÖ) Türkçeye uyarlanmış halinin ölçeğin orijinaliyle aynı yapıya sahip olup olmadığını görebilmek için temel bileşenler analizi uygulanmıştır. Kaiser-Meyer-Olkin değeri, .6'nın üzerinde olup, .69 olarak bulunmuştur. Bunun yanında Bartlett'in küresellik testi istatistiksel olarak anlamlı bulunmuş ve verinin temel bileşenler analizine uygun olduğuna karar verilmiştir, $\chi^2(91) = 557.15, p < .001$.

İlk bileşen matrisinde dört adet bileşen olduğu görülmüştür ve bu bileşenlerin özdeğerinin varyansı sırasıyla %23.39, %13.08, %8.57 ve %8.19'unu açıkladığı bulunmuştur. Ancak özdeğer çizgi grafiğine (scree plot) bakıldığında, iki bileşenli bir yapının daha açıklayıcı olduğu görülmüş ve bu nedenle temel bileşenler analizinin ikinci aşaması olarak iki bileşenli bir yapı incelenmiştir. Orijinal araştırmaya benzer bir sonuç örüntüsü yakalamak için promax rotasyonu kullanılmıştır (Kappa = 4).

Orijinal çalışmada, araştırmacılar AÖ için (1) kapsamlı sosyokültürel değişime olan tutum ve (2) grup dinamikleri kapsamında diğerlerine karşı hoşgörüsüzlük başlıkları kapsamında soru hazırlamış olmalarına rağmen tek bileşenli bir yapı bulmuşlardır. Mevcut çalışmada ise bu iki başlık birbirinden bağımsız iki bileşen olarak ortaya çıkmıştır. Mevcut çalışmada, maddelerin iç geçerliği Cronbach alfa değerlerinin hesaplanması ile değerlendirilmiştir. Bu analizlerin sonuçları Tablo 1'de gösterilmektedir.

Tablo-1. Türkçe AÖ'nün Temel Bileşen Analizi Sonuçları, Ortalamalar, Standart Sapmalar

Maddeler	Bileşenler		
	Ort.	S. Sapma	1 2
Eninde sonunda bir yüzleşme olmalıdır; bir birey, yaşamaları gereken hayattan tamamen farklı bir yaşam sürenlerle sonsuza kadar barış içinde yaşayamaz.	2.66	1.64	.75
İyi ve doğru bir hayat yaşamayanlarla beraber barış içinde yaşamak yanlış ve ahlaka aykırıdır.	2.00	1.45	.72
Yaşamla ilgili düşünceleri bizden tamamen farklı olan insanlarla ortak çözümler bulmaya çalışmak zaman kaybıdır.	1.97	1.49	.65

İyi ve doğru bir hayat yaşamanın sadece tek bir yolu vardır.	1.72	1.42	.64
Toplumlarda iyi ve doğru yaşamı desteklemeyen gruplar, haklarından mahrum bırakılmalıdır.	2.28	1.67	.55
Eğer bir birey iyi ve doğru bir hayata göre yaşamıyorsa, o kişi toplumdaki uzaklaşmayı seçmiştir.	2.42	1.61	.52
Ben ve benim gibi düşününlerin toplumun geri kalanıyla hiçbir ortak yanı yoktur.	2.08	1.40	.47
Kişinin kendi görüşlerinden taviz vermesi yanlıştır.	3.28	1.85	.44
Benim gibi düşününler, hayatımızın temelini oluşturan öğeleri (ekonomi, iş, tüketim, refah) tamamen değiştirmek zorundadır. Toplumun geri kalanı istediğini yapabilir.	2.95	1.68	.68
Toplumun temeli olan ekonomik sistemi tamamen değiştirmek gereklidir.	4.89	1.66	.64
Bırakın toplumun geri kalanı demokrasiyi seçsin; ben ve benim gibi düşününler, kendi sosyal çevremiz için yeni bir sistem oluştururuz.	2.00	1.43	.63
Eğer bir kişi çoğunluğun yaşam tarzı ve kültürüyle uyumlu yaşamıyorsa, kendisi ve kendisi gibi düşününler için tamamen farklı bir yaşam tarzı ve kültür yaratması gerekir.	3.16	1.64	.61
Eğer düzgün bir toplum istiyorsak, devletin demokratik formundan kurtulmalıyız.	2.53	1.71	.47
Bu ülkedeki çoğu insan, tamamen değişmesi gereken bir yaşam tarzına ve kültürüne sahiptir.	4.40	1.74	.38
	Özdeğer	3.38	1.83
	Varyans (%)	23.39	13.08
	Alfa	.74	.60

Aşırıılık Ölçeği ile İlişkili Şiddet Yanlılığı ve Yasa Dışı Davranışlar Ölçeğinin Temel Bileşenler Analizi

Aşırıılık Ölçeği ile İlişkili Şiddet Yanlılığı ve Yasa Dışı Davranışlar Ölçeğinin (ŞYYDÖ) Türkçeye uyarlanmış halinin ölçeğin orijinaliyle aynı yapıya sahip olup olmadığını görebilmek için temel bileşenler analizi uygulanmıştır. Kaiser-Meyer-Olkin değeri, .6'nın üzerinde olup, .86 olarak bulunmuştur. Bunun yanında Bartlett'in küresellik testi istatistiksel olarak anlamlı bulunmuş ve verinin temel bileşenler analizine uygun olduğuna karar verilmiştir, $\chi^2(91) = 557.15, p < .001$.

İlk bileşen matrisinde iki adet bileşen olduğu görülmüş ve bu bileşenlerin özdeğerinin varyansın sırasıyla %50.12 ve %16.08'ini açıkladığı bulunmuştur. Özdeğer çizgi grafiğinin (scree plot) incelenmesi sonucunda da, iki bileşenli bir yapının daha açıklayıcı olduğu görülmüş ve temel bileşenler analizinin ikinci aşaması olarak iki bileşenli bir yapı incelenmiştir. Orijinal araştırmaya benzer bir

sonuç örüntüsü yakalamak için promax rotasyonu kullanılmıştır (Kappa = 4).

Maddelerin bileşenlere orijinal çalışmaya benzer bir şekilde dağıldığı görülmüştür. Bütün maddeler için bileşen yükleri .30'un üzerinde olarak bulunmuştur. Bu ölçek için yapılmış olan temel bileşen analizinin sonuçları ve yapı geçerliği analizlerinin sonuçları Tablo 2'de gösterilmektedir.

Tablo-2. Türkçe ŞYYDÖ'nün Temel Bileşen Analizi Sonuçları, Ortalamalar, Standart Sapmalar

Maddeler	Bileşenler			
	Ort.	S. Sapma	1	2
Yasaları çiğnemek, yeni ve daha iyi bir toplum oluşturmada işe yarayan tek şeydir.	2.86	1.91	.87	
Yasaları çiğnemek, halkıma baskı ve saldırıyı önlemede işe yarayan tek şeydir.	3.17	1.98	.85	
Yasaları çiğnemek, bireyin kendi hakları ve güvenliğine saygı duyulmasını sağlamasında işe yarayan tek şeydir.	2.73	1.78	.82	
Yasaları çiğnemek, daha büyük bir ideali (ideolojik, dini) savunmada işe yarayan tek şeydir.	2.16	1.61	.78	
Yasaları çiğnemek, bireyin yakın olduğu kişiler için uygun koşullar oluşturmada işe yarayan tek şeydir.	2.14	1.56	.77	
Yasaları çiğnemek, kişinin dayanışma içerisinde olduğu bireyler için uygun koşullar oluşturmada işe yarayan tek şeydir.	2.21	1.52	.73	
Fiziksel şiddet kullanmak, kişinin dayanışma içerisinde olduğu bireyler için uygun koşullar oluşturmada işe yarayan tek şeydir.	1.50	1.18		.92
Fiziksel şiddet kullanmak, yeni ve daha iyi bir toplum oluşturmada işe yarayan tek şeydir.	1.60	1.30		.90
Fiziksel şiddet kullanmak, bireyin yakın olduğu kişiler için uygun koşullar oluşturmada işe yarayan tek şeydir.	1.42	1.04		.86
Fiziksel şiddet kullanmak, daha büyük bir ideali (ideolojik, dini) savunmada işe yarayan tek şeydir.	1.50	1.11		.80
Fiziksel şiddet kullanmak, bireyin kendi hakları ve güvenliğine saygı duyulmasını sağlamasında işe yarayan tek şeydir.	2.00	1.50		.77
Fiziksel şiddet kullanmak, halkıma baskı ve saldırıyı önlemede işe yarayan tek şeydir.	2.78	1.88		.50
		Özdeğer	6.02	1.96
		Varyans (%)	50.12	16.35
		Alfa	.89	.88

AÖ ve ŞYYDÖ'nün Yapı Geçerliliği

AÖ ve ŞYYDÖ'nün yapı geçerliliği, Kutuplaşma Ölçeği ile korelasyon katsayılarının hesaplanması ile değerlendirilmiştir. Kutuplaşma Ölçeğinden alınan yüksek puan, bireyin daha az kutuplaştığını gösterdiğinden, Aşırıçılık Ölçeği ve ŞYYDÖ'den yüksek puan alanların Kutuplaşma Ölçeğinden daha düşük puan alacağı beklentisi karşılanmıştır. AÖ ile (*Ort.* = 2.74, *S. Sapma* = .74) ile Kutuplaşma Ölçeği (*Ort.* = 4.56, *S. Sapma* = .79) arasında istatistiksel olarak anlamlı negatif bir korelasyon bulunmuştur, $r = -.22$, $p = .001$. ŞYYDÖ'nün şiddet yanlılığı boyutu (*Ort.* = 1.80, *S. Sapma* = 1.08) ile Kutuplaşma Ölçeği arasında herhangi bir anlamlı korelasyona rastlanılmamıştır, $r = -.10$, $p = .144$. Söz konusu ölçeğin yasa dışı davranışları boyutu (*Ort.* = 2.54, *S. Sapma* = 1.40) ile Kutuplaşma Ölçeği arasında da herhangi bir anlamlı korelasyon bulunmamıştır, $r = .04$, $p = .532$. Bu nedenle ŞYYDÖ'nün yapı geçerliğinin değerlendirilebilmesi için bu ölçek ile AÖ arasındaki korelasyona bakılmıştır. AÖ'de yüksek puana sahip olan bireylerin ŞYYDÖ'den de yüksek puan alacağı öne sürülmüştür. Beklendiği gibi, AÖ ile yasa dışı davranışlar boyutu arasında istatistiksel olarak anlamlı pozitif bir korelasyon görülmüş, $r = .22$, $p = .001$; benzer bir ilişkiye şiddet yanlılığı boyutu ile AÖ arasındaki ilişkide de rastlanılmıştır, $r = .25$, $p < .001$. Bunun yanında AÖ, ŞYYDÖ, farklı gruplara kaynak paylaşırma ve politik ideolojileri arasındaki ilişkilerin incelenebilmesi için hesaplanan Pearson korelasyon katsayıları, Tablo 3'te sunulmaktadır.

Tablo-3. AÖ, ŞYYDÖ, Politik İdeoloji, Kaynak Paylaşımı ve Kutuplaşmanın Korelasyon Değerleri

Değişkenler	1	2	3	4	5	6
1. AÖ	1					
2. ŞYYDÖ (Şiddet)	.25**	1				
3. ŞYYDÖ (Yasadışı Davranış)	.22**	.53**	1			
4. Politik İdeoloji	-.16*	.001	-.15*	1		
5. Kaynak Paylaşımı	.03	.03	.06	-.01	1	
6. Kutuplaşma	-.22**	-.10	.04	-.24**	-.22**	1
<i>Ort.</i>	2.74	1.80	2.54	3.93	6.09	4.46
<i>S. Sapma</i>	.74	1.08	1.40	1.89	.46	.79

* $p < .05$, ** $p < .01$

AÖ, ŞYYDÖ, Politik İdeoloji, Kaynak Paylaşımı, Etnik Köken ve Kutuplaşma Arasındaki İlişki

Etnik kimlikle özdeşim, AÖ, ŞYYDÖ, politik ideoloji, kaynak paylaşımı ve kutuplaşma arasındaki ilişkiyi incelemek için, her etnik kimlik grubuna ait Pearson korelasyon katsayısı ayrı ayrı hesaplanmıştır. Türk kimlikleşmesi, Kürt kimlikleşmesi ve diğer kimlikleşmeler için oraya çıkan sonuçlar sırasıyla Tablo 4, Tablo 5 ve Tablo 6'da sunulmaktadır. Kürt etnik grubu için kaynak paylaşımının hesaplanmamasının sebebi, Kürt etnik grubuna ait olanların tamamının kaynak paylaştırmada 6 puan vermiş olmasıdır.

Tablo-4. Türk Katılımcılarda Türk Kimlikleşmesi, AÖ, ŞYYDÖ, Politik İdeoloji, Kaynak Paylaşımı ve Kutuplaşmanın Korelasyon Değerleri

Değişken	1	2	3	4	5	6	7
1. Türk Kimlikleşmesi	1						
2. AÖ	.14	1					
3. ŞYYDÖ (Şiddet)	.04	.33**	1				
4. ŞYYDÖ (Yasadışı Davranış)	-.14	.26**	.49**	1			
5. Politik İdeoloji	.27**	-.19*	-.02	-.22**	1		
6. Kaynak Paylaşımı	.28**	.04	.11	.12	-.04	1	
7. Kutuplaşma	-.38**	-.24**	-.14	.02	-.27**	-.22**	1
<i>Ort.</i>	4.25	2.74	1.70	2.40	3.94	6.12	4.41
<i>S. Sapma</i>	1.43	.77	.90	1.32	1.89	.50	.85

* $p < .05$, ** $p < .01$

Tablo-5. Kürt Katılımcılarda Kürt Kimlikleşmesi, AÖ, ŞYYDÖ, Politik İdeoloji ve Kutuplaşmanın Korelasyon Değerleri

Değişken	1	2	3	4	5	6
1. Türk Kimlikleşmesi	1					
2. AÖ	.26	1				
3. ŞYYDÖ (Şiddet)	.55**	.18	1			
4. ŞYYDÖ (Yasadışı Davranış)	.67**	.40	.73**	1		
5. Politik İdeoloji	.32	.47	.37	.45	1	
6. Kutuplaşma	-.02	-.44	-.10	-.26	-.13	1
<i>Ort.</i>	4.59	2.46	2.30	3.29	4.13	4.64
<i>S. Sapma</i>	1.40	.48	1.60	1.62	2.36	.42

* $p < .05$, ** $p < .01$

Tablo-6. Diğer Etnik Gruplarda AÖ, ŞYYDÖ, Politik İdeoloji, Kaynak Paylaşımı ve Kutuplaşmanın Korelasyon Değerleri

Değişken	1	2	3	4	5	6
1. AÖ	1					
2. ŞYYDÖ (Şiddet)	.12	1				
3. ŞYYDÖ (Yasa Dışı Davranış)	.04	.50**	1			
4. Politik İdeoloji	-.19	-.18	-.22	1		
5. Kaynak Paylaşımı	-.06	-.22	-.10	.31	1	
6. Kutuplaşma	.04	-.18	.13	.002	.12	1
<i>Ort.</i>	2.83	2.22	3.06	3.73	5.92	4.67
<i>S. Sapma</i>	.67	1.60	1.56	1.66	.27	.42

* $p < .05$, ** $p < .01$

Bunun yanında, bu grupların birbirlerinden aşırıçılık, aşırıçılığa bağlı şiddet yanlılığı ve yasa dışı davranışlara eğilim, gruplar arası kaynak paylaşırma, politik ideoloji ve kutuplaşma açısından ayrılıp ayrılmadığını görebilmek için tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Kaynak paylaşımı; $F(2,215) = 2.51$, $p = .084$; aşırıçılık; $F(2,215) = 1.28$, $p = .282$; kutuplaşma; $F(2,215) = 1.73$, $p = .181$; ve politik ideoloji; $F(2,215) = .23$, $p = .792$; için oluşturulan modeller istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Ancak şiddet yanlılığı; $F(2,215) = 4.57$, $p = .011$ ve yasa dışı davranışlara eğilim; $F(2,215) = 5.00$, $p = .008$ istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur.

Etnik grupların AÖ, ŞYYDÖ, politik ideoloji, kaynak paylaşımı ve kutuplaşma açısından nasıl farklılaştıklarını görmek için tek yönlü varyans analizi uygulanmıştır. Kaynak paylaşımı modeli; $F(2,215) = 2.51$, $p = .084$; aşırıçılık modeli; $F(2,215) = 1.28$, $p = .282$; kutuplaşma modeli; $F(2,215) = 1.73$, $p = .181$; ve politik ideoloji modeli; $F(2,215) = .23$, $p = .792$, istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Ancak ŞYYDÖ (Şiddet) modeli $F(2,215) = 4.57$, $p = .011$ ve ŞYYDÖ (Yasa Dışı Davranış) modeli, $F(2,215) = 5.00$, $p = .008$ istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Yapılan Tukey testi sonucunda, diğer etnik gruplara ait olan katılımcıların (*Ort.* = 2.22, *S. Sapma* = 1.60) Türk katılımcılarla (*Ort.* = 1.70, *S. Sapma* = .90) kıyaslandıklarında şiddet kullanımını daha fazla destekledikleri ortaya çıkmıştır ($p = .049$); Kürt ile Türk ve Kürt ile diğer etnik gruplar arasında herhangi bir istatistiksel fark görülmemiştir. Bunun yanında, bir başka Tukey testi de Kürt katılımcıların (*Ort.* = 3.29, *S. Sapma* = 1.62) Türk katılımcılara (*Ort.* = 2.41, *S. Sapma* = 1.32) aşırıçılığa bağlı yasaları çiğneme

davranışını istatistiksel olarak daha fazla desteklediklerini ortaya koymuştur ($p = .046$). Son olarak diğer etnik kimliğe sahip katılımcılar ($Ort. = 3.06, S. Sapma = 1.56$) ve Türk katılımcılar aşırıcılıkla ilişkili olarak yasa dışı davranışları destekleme eğilimleri açısından kıyaslandıklarında, diğer etnik kimliklere sahip olan katılımcıların yasa dışı davranışları desteklemeye dair eğilimleri olduğu görülmüştür ($p = .059$). Tukey testinin sonuçları Tablo 7’de sunulmaktadır.

Tablo-7. Türk, Kürt ve Diğer Etnik Grupların ŞYYDÖ Şiddet ve ŞYYDÖ Yasadışı Davranış Açısından Karşılaştırılması

Değişken	Etnik Grup			F	η^2
	Türk	Kürt	Diğer		
ŞYYDÖ Şiddet	1.70 (.90)	2.30 (1.60)	2.22 (1.60)	4.57*	.04
ŞYYDÖ Yasadışı Davranış	2.41 (1.32)	3.29 (1.62)	3.06 (1.60)	5.00*	.04

* $p < .05$

Not. Standard sapmalar, ortalamaların altındaki parantezlerde verilmiştir.

Çalışma 2: Aşırıcılık Ölçeğinin ve Aşırıcılık Ölçeği ile İlişkili Şiddet Yanlılığı ve Yasa Dışı Davranışlar Ölçeğinin Doğrulamalı Faktör Analizleri

Örneklem

Araştırmanın örneklemini üniversite öğrencileri ve sosyal medya aracılığıyla ulaşılan 227 katılımcı oluşturmaktadır. Ancak bu katılımcılardan 10 tanesi, AÖ’yü veya ŞYYDÖ’yü tamamlamadığı için analizden çıkarılmıştır. Yapılan çok değişkenli uç değer analizi sonucunda altı uç değere sahip olan katılımcı analizden çıkarılmıştır. Sonuç olarak tüm analizler 211 katılımcı üzerinde yapılmıştır (184 kadın, 26 erkek, 1 cinsiyetini belirtmek istemeyen birey; Orta yaş = 21). Katılımcıların 185’i kendisini Türk olarak, 4’ü Kürt olarak, 22’si ise bu etnik gruplardan ikisine de ait olmadıklarını belirtmişlerdir. Örneklem sayısı, temel bileşenler analizi ve doğrulamalı faktör analizi gibi analizler için sınırlı olmakla birlikte kabul edilebilir düzeydedir (Cattell, 1978; Comrey ve Lee, 1992; Gorsuch, 1983).

Veri Toplama Araçları

Bir önceki çalışmada kullanılan ölçekler bu çalışmada da kullanılmıştır. Ancak bu ölçeklere ek olarak Sosyal Baskınlık Yönelimi Ölçeği de, veri toplama araçlarına dahil edilmiştir

Sosyal baskınlık yönelimi ölçeği. Sosyal Baskınlık Yönelimi Ölçeği, Pratto ve diğerleri (1994) tarafından geliştirilmiş, Karaçanta (2002) ve daha sonra Akbaş (2010) tarafından Türkçeye uyarlanmış bir ölçüm aracıdır. Ölçek, sosyal baskınlık yönelimini *gruba dayalı baskınlık ve eşitliğe karşı gelme* olarak tanımlanan iki alt boyut üzerinden ölçmektedir. Gruba dayalı baskınlığı ölçmek için 8, eşitliğe karşı gelmeyi ölçen 8 ters kodlanmış madde bulunmaktadır. Ölçekten alınan yüksek puanlar, bireyin sosyal baskınlık yöneliminin daha yüksek olduğunu ifade etmektedir. Ölçeğin gruba dayalı baskınlık boyutunun Cronbach alfa katsayısı .81, eşitliğe karşı gelme boyutunun Cronbach alfa katsayısı ise .91 olarak bulunmuştur.

İşlem

İkinci çalışmada da birinci çalışmadaki desenin aynısı uygulanmıştır. Katılımcılar önce demografik bilgi formunu doldurduktan sonra diğer ölçekleri seçkisiz bir sırayla tamamlamışlardır. Bir önceki çalışmada olduğu gibi kendisini Kürt olarak tanımlayan katılımcılar Kürtlükle Özdeşim Ölçeğini doldurmuş, Türk olarak tanımlayan katılımcılar ise Türklükle Özdeşim Ölçeğini doldürmüşlardır.

Bulgular

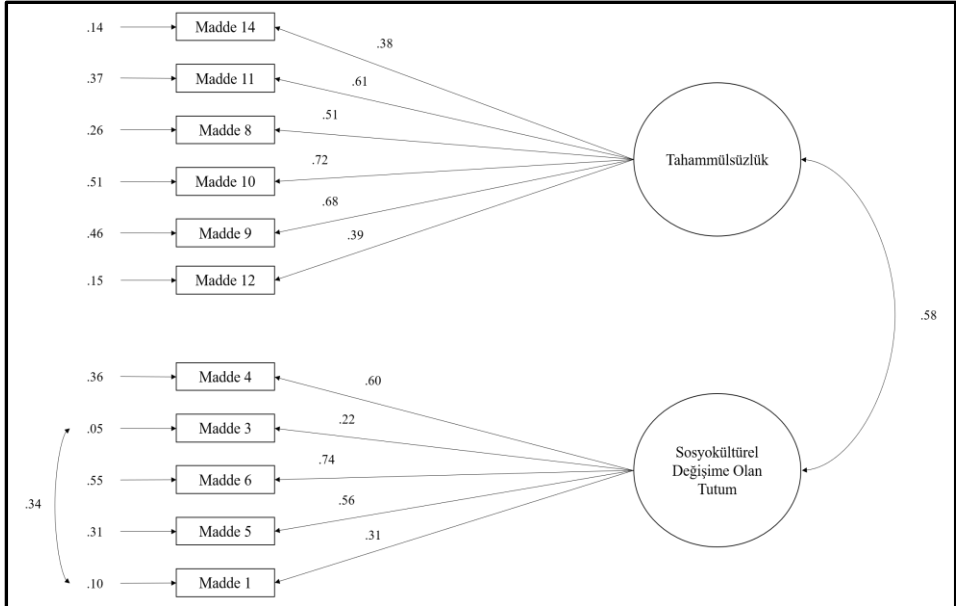
AÖ'nün Doğrulayıcı Faktör Analizi

Bir önceki çalışmada yapılmış olan temel bileşenler analizinin sonucunda, AÖ'nün ve ŞYYDÖ'nün iki bileşenli bir yapıya sahip oldukları bulunmuştu. Bu yapıyı doğrulamak için doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Model uyumuna bakıldığı zaman, χ^2/s değerinin model uyumu için uygun olduğu görülmüştür, $\chi^2(76, N = 211) = 225.62, \chi^2/s = 2.97, p < .001; GFI = .86, CFI = .78, RMSEA = .097$. Bu model uyumu problemlerini düzeltebilmek için model dizini(model indices) değerlendirilmiştir. Değişiklik dizininde AÖ'nün 1. maddesi ile 3. maddesi arasındaki hata değerleri ilişkilendirilmiş ve modelin uyumuna yeniden bakılmıştır. χ^2/s değerinin biraz daha iyileştiği gözlenmiştir, $\chi^2(75, N = 211) = 205.97, \chi^2/s = 2.75, p < .001; GFI = .88, CFI = .81, RMSEA = .091$. GFI ile CFI .90'a yükselmediği, RMSEA ise .08'in altına düşmediği model dizini yeniden

değerlendirilmiştir. Model dizininde ilişkilendirilebilecek herhangi bir hata değeri bulunmadığı için standardize edilmiş eşdeğişkenlik değerlerine bakılmıştır. Eşdeğişkenlikleri 2'nin üzerinde olan 2. 7. ve 13. maddeler modelden çıkarılmıştır. Model uyumu yeniden değerlendirildiğinde χ^2/s değerinin uygun olduğu görülmüştür, $\chi^2(42, N = 211) = 75.016$, $\chi^2/s = 1.79$, $p = .001$; GFI = .94, CFI = .92, RMSEA = .061. Değerler uygun bir model uyumuna işaret ettiği için daha fazla işlem yapılmamıştır. Sonuç olarak doğrulayıcı faktör analizi tamamlanmış olan AÖ'nün hoşgörüsüzlük boyutunda 6 madde, sosyokültürel değişim boyutunda ise 5 soru bulunmaktadır. Aşırılık Ölçeğinin doğrulayıcı faktör analizi sonuçları Tablo 8'de, yapısı ise Şekil 1'de görülebilir.

Tablo-8. Aşırılık Ölçeğinin Model İndeks Değerleri

Model	χ^2	sd	χ^2/sd	GFI	CFI	RMSEA
2 Faktörlü Model	225.62	76	2.97	.86	.78	.097
2 Faktörlü Model (1 hata korelasyonu)	205.97	75	2.75	.88	.81	.091
2 Faktörlü Model (madde çıkarılması)	75.02	42	1.79	.94	.92	.061

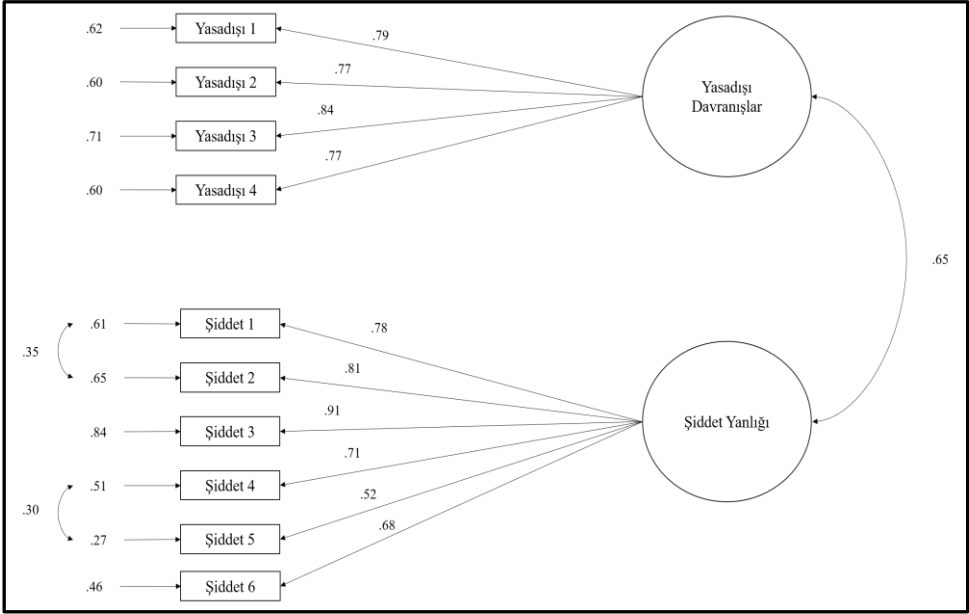
Şekil-1. Aşırılık Ölçeğinin Faktör Yapısı

ŞYYDÖ'nün Doğrulatory Faktör Analizi

ŞYYDÖ'nün doğrulatory faktör analizinde, ilk modelin $\chi^2(53, N = 211) = 303.79$, $\chi^2/s = 5.73$, $p < .001$; GFI = .81, CFI = .84, RMSEA = .15 olduğu bulunmuştur. Model uyumu ile ilgili değerleri düzeltmek için model dizini incelenmiştir. Değişiklik dizininde yapılan inceleme sonucunda şiddet yanlılığı alt boyutunun 5. ve 4. sorularının hata değerleri ilişkilendirilmiştir. Model yeniden test edildiğinde $\chi^2(52, N = 211) = 285.79$, $\chi^2/s = 5.50$; $p < .001$; GFI = .82, CFI = .85, RMSEA = .15 olduğu görülmüştür ve bu nedenle model dizinine yeniden bakılmıştır. Şiddet yanlılığı boyutundaki 1. ve 2. maddelerin hata değerlerinin eşleştirilmesinden sonra model yeniden test edilmiştir, $\chi^2(51, N = 211) = 268.25$, $\chi^2/s = 5.26$, $p < .001$; GFI = .83, CFI = .86, RMSEA = .14. Daha iyi bir model ulaşabilmek amacıyla model dizinine yeniden bakılmıştır. Ancak model dizininde eşleştirilebilecek herhangi bir hata değeri olmadığından standardize edilmiş eşdeğişkenlik değerlerine bakılmıştır. Eşdeğişkenlik değerleri ideal sınırı aşan yasa boyutundan 5. ve 6. soru modelden çıkarılmış ve model uyumuna tekrar bakılmıştır, $\chi^2(32, N = 211) = 122.61$, $\chi^2/s = 3.83$, $p < .001$, GFI = .91, CFI = .93, RMEA = .12. GFI ve CFI değerleri iyi bir model uyumu olduğunu göstermekle birlikte RMSEA değeri .12 olarak kalmış ve aşağıya indirilememiştir. Sonuç olarak ŞYYDÖ'nün yasa dışı davranış boyutunda 4 madde, şiddet yanlılığı boyutunda ise 6 madde bırakılmıştır. ŞYYDÖ'nün doğrulatory faktör analizi sonuçları Tablo 9'da, yapısı ise Şekil 2'de sunulmuştur.

Tablo-9. Aşırıılık Ölçeği ile İlişkili Şiddet Yanlılığı ve Yasadışı Davranışlar Ölçeğinin Model İndeks Değerleri

Model	χ^2	sd	χ^2/sd	GFI	CFI	RMSEA
2 Faktörlü Model	303.79	53	5.73	.81	.84	.15
2 Faktörlü Model (1 hata korelasyonu)	285.79	52	5.50	.82	.85	.15
2 Faktörlü Model (2 hata korelasyonu)	268.25	51	5.26	.83	.86	.14
2 Faktörlü Model (madde çıkarılması)	122.61	32	3.83	.91	.92	.12

Şekil-2. Aşırıılık Ölçeği ile İlişkili Şiddet Yanlılığı ve Yasadışı Davranışlar Ölçeğinin Faktör Yapısı

Sosyal Baskınlık Yönelimi, AÖ ve ŞYYDÖ Arasındaki İlişki

Aşırıılık, aşırıılık ölçeği ile ilişkili şiddet yanlılığı ve yasa dışı davranışlar ve sosyal baskınlık yöneliminin arasındaki ilişkinin incelenmesi için bu değişkenlerin Pearson korelasyon katsayıları hesaplanmıştır. AÖ ve ŞYYDÖ için doğrulayıcı faktör analizinin sonucu oluşan ölçekler kullanılmıştır. İkili ilişkiler incelendiği zaman sosyal baskınlık yönelimi (*Ort.* = 2.23, *S. Sapma* = .66) ile aşırıılık (*Ort.* = 2.90, *S. Sapma* = .84) arasında istatistiksel olarak anlamlı pozitif bir korelasyon olduğu görülmüştür, $r = .35, p < .001$. Bunun yanında sosyal baskınlık yönelimi ve şiddet yanlılığı (*Ort.* = 2.21, *S. Sapma* = 1.27, $r = .24, p < .001$) ile sosyal baskınlık yönelimi ve yasa dışı davranışlar (*Ort.* = 2.91, *S. Sapma* = 1.59, $r = .22, p = .001$) arasında da istatistiksel olarak anlamlı, pozitif ilişkiler olduğu görülmüştür. Aşırıılık ile şiddet yanlılığı ($r = .30, p < .001$), aşırıılık ile yasa dışı davranışlar ($r = .31, p < .001$) ve yasa dışı davranışlar ile şiddet yanlılığı ($r = .57, p < .001$) arasında da istatistiksel olarak anlamlı pozitif bir korelasyon olduğu görülmüştür. Değişkenler arasındaki korelasyonlar Tablo 10'da sunulmuştur.

Tablo-10. Sosyal Baskınlık Yönelimi, Aşırıçılık, Aşırıçılık Ölçeği ile İlişkili Şiddet Yanlılığı ve Yasa Dışı Davranışlar Ölçeği

Değişkenler	1	2	3	4
1. Sosyal Baskınlık Yönelimi	1			
2. AÖ	.35**	1		
3. ŞYYDÖ Şiddet	.24**	.30**	1	
4. ŞYYDÖ Yasa Dışı Davranış	.22**	.31**	.57**	1
<i>Ort.</i>	2.74	1.80	2.54	3.93
<i>S. Sapma</i>	.74	1.08	1.40	1.89

* $p < .05$, ** $p < .01$

Tartışma

Radikalleşmenin terörizm çalışmalarındaki önemi, akademik çevreler tarafından görece yeni anlaşılmaya başlanmıştır. Bu nedenle radikalleşme kavramına ve süreçlerine yönelik çalışmaların son yıllarda arttığı görülmektedir. Radikalleşme, terör davranışının ortaya çıkmasına neden olan temel sebeplerden biri olduğundan, bu süreci değerlendiren ölçüm araçları da konuyla ilgili literatür için büyük bir önem taşımaktadır (Borum, 2012). Bunun yanında, radikalleşmeyi değerlendirebilecek araçların terörizmle mücadele ve terörizmi önleme faaliyetleri bakımından önem taşıdığı açıktır; söz konusu araçlar özellikle terörizm olaylarını daha fazla deneyimleyen ülkeler için bir ihtiyaçtır. Daha önce de belirtildiği üzere, her radikal birey terörist değildir ancak her terörist radikaldir. Bu ayrımın netleştirilebilmesinde “fiziksel şiddet” belirleyici unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenlerle mevcut çalışma, aşırıçılığı ve şiddet yanlılığını değerlendirerek radikalleşmeyi ölçen güncel bir ölçüm aracının Türkçeye uyarlanmasını ve radikalleşme ile ilişkili değişkenlerle ilişkisine bakarak radikalleşme konusuna ışık tutmayı amaçlamıştır.

Çalışmanın ilk aşamasında Aşırıçılık Ölçeği (AÖ) ile Aşırıçılık Ölçeği ile İlişkili Şiddet Yanlılığı ve Yasa Dışı Davranışlar Ölçeği (ŞYYDÖ) uzmanlar tarafından Türkçeye çevrilmiş ve çeviri kontrolleri yapılmıştır. Ardından ölçeğin güvenilirlik ve geçerlik değerleri kontrol edilmiştir. Psikometrik açıdan değerlendirildiğinde, AÖ'nün Cronbach alfa değerleri yeterli seviyede olsa bile, maddelerin bileşenlere yüklenme katsayısının istenenin altında olduğu görülmektedir. ŞYYDÖ'de ise böyle bir durumla karşılaşılmamıştır. Radikalleşme ile ilişkili diğer değişkenlerle ölçekler arasındaki ilişkiye bakıldığında ise kayda

değer sonuçlar elde edilmiştir. Aşırıçılık ile kutuplaşma arasındaki negatif ilişki, kutuplaşma arttıkça aşırıçılığın da arttığını göstermektedir; bu bulgu literatürü destekler niteliktedir (Krieger ve Meierrieks, 2010). Bunun yanı sıra politik ideolojide sağ ideolojiye yönelimin artması ile yasa dışı davranışlara olan olumlu tutumun ve aşırıçılığın azaldığı görülmüştür. Bu durum, sol ideoloji yönelimli bireylerin kendilerini daha azınlıkta hissediyor olmasından kaynaklanıyor olabilir. Şayet bireyler kendilerini azınlık olarak görüyor ve haklarının ihlal edildiğini düşünüyorlarsa, haklarını savunmak için şiddeti veya yasa dışı davranışları meşrulaştırabilmektedirler (Moghaddam, 2009). Değişkenler arasındaki ilişkiler etnik kimlik bakımından incelendiğinde; ideoloji, aşırıçılık ve yasa dışı davranışlara olan olumlu tutum arasındaki bu ilişkiye kendisini Türk olarak tanımlayan katılımcılarda da rastlanmıştır. Genel örneklemede ortaya çıkarılan bu ilişkinin kendisini Türk etnik kimliği ile tanımlayan katılımcılarda da bulunması, bu olası sebebi güçlendirmektedir.

Diğer yandan, kendisini Kürt etnik kimliği ile tanımlayan katılımcılarla Türk etnik kimliği ile tanımlayan katılımcılar arasındaki en önemli farklardan biri; Türk katılımcılarda etnik kimlikleşme ile aşırıçılık, şiddet yanlılığı veya yasa dışı davranışları meşrulaştırma arasında herhangi bir ilişki yokken, Kürt katılımcılarda kimlikleşme ile yasa dışı davranışları meşrulaştırma ve şiddet yanlılığı arasında ilişki olmasıdır. Kürt katılımcılarda kimlikleşme arttıkça şiddet yanlılığının ve yasa dışı davranışları meşrulaştırmanın da arttığı görülmüştür. Bu bulgu, sol ideolojiye sahip olan bireylerin deneyimlediği olası azınlık algısıyla benzer bir nitelik göstermektedir. Kürt etnik kimliğine sahip olan bireyler kendilerini azınlık olarak gördüklerinde, haklarının çiğnendiği algısıyla karşı karşıya kaldıklarında sadece şiddetin veya yasa dışı davranışların haklarını korumada işe yarayabileceği algısına sahip olabilirler. Bu durum, Moghaddam (2009)'ın modelini destekler niteliktedir. Gruplar birbirleriyle karşılaştırıldığında, Kürt katılımcıların Türk katılımcılara kıyasla aşırıçılıkla ilişkili yasa dışı davranışları daha fazla destekledikleri bulunmuştur. Bu durum, yukarıdaki söylemleri destekleyecek bir bulguyu da ortaya koymuştur.

İkinci çalışmada ise modelin uygunluğunu test etmek için doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Yapılan analizler, hem AÖ'nün hem de ŞYYDÖ'nün model uygunluğu bakımından birtakım sorunları olduğunu göstermiştir. Bu sorunlar, modelin düzenlenmesi sırasında çözülmüş olsa bile, yaşanan sorunlar, ölçek

uyarlama çalışmalarındaki kültürel uyumsuzluk problemini bir kez daha gün yüzüne çıkarmıştır. Buradan yola çıkarak, içinde yaşadığımız kültürün insanlarıyla yapılacak çalışmalar doğrultusunda bir ölçeğin geliştirilmesinin daha uygun olacağı düşünülmektedir. Bu durum, radikalleşme kavramını ve sürecini daha iyi anlamak amacıyla ortaya konacak ölçüm araçlarına ne kadar ihtiyaç olduğunu bir kez daha vurgulamaktadır.

İkinci çalışmada AÖ'nün ve ŞYYDÖ'nün sosyal baskınlık yönelimiyle ilişkisine de bakılmıştır. Sosyal baskınlık yönelimi, sağ kanat yetkenciliklerinden farklı olarak azınlıkların çoğunluğun içinde asimile olması yerine tamamen toplumdan ayrıştırılması gerektiğini savunan bir düşünce biçimidir. Yapılan analizler sonucunda sosyal baskınlık yöneliminin hem aşırıçılıkla, hem şiddet yanlılığıyla, hem de yasa dışı davranışları meşrulaştırma ile pozitif bir ilişkisi olduğu bulunmuştur. Azınlıkları ülkelerinde istemeyen bir çoğunluğun radikalleşme olasılığının yüksek olabileceği ve böyle bir çoğunluğun azınlıklara karşı yapılacak şiddet eylemlerini destekleyebileceği de düşünülecek olursa, bu ilişki oldukça anlamlıdır.

Yukarıda bahsedilen bütün bu bulguların yanı sıra çalışmanın bazı sınırlılıkları da mevcuttur. Bu sınırlılıklardan ilki katılımcı sayısı ve katılımcıların doğasıdır. Katılımcı sayısı, özellikle ölçek uyarlama çalışmalarında önemli bir değişken olduğundan, ileride yapılacak çalışmaların daha büyük bir örnekleme uygulanmasında fayda olacaktır. Bunun yanında radikalleşme gibi bir konuda, örneklemin çeşitlendirilmesi ve grupların homojen olması da önem taşımaktadır. Türkiye'de yaşayan ve kendilerini farklı etnik kimliklerle ifade eden bireylerle bu konuda yapılacak çalışmalar, radikalleşmenin açıklanabilmesinde önemli bir rol oynayacaktır. Mevcut çalışmanın örneklemi hem üniversite öğrencilerini hem de yetişkin katılımcıları kapsamına rağmen -örneklemdaki çeşitlilik, popülasyonu daha iyi yansıtacağından- ileride yapılacak araştırmalarda demografik özellikleri açısından daha çeşitli bir örneklemden veri toplanması önerilmektedir.

Tüm bulguları ve sınırlılıkları değerlendirildiğinde, mevcut çalışmanın en önemli katkısı Türkçe literatüre geçerliği ve güvenilirliği test edilmiş bir radikalleşme ölçeğini kazandırmasıdır. Türkiye'de geçmişten bugüne faaliyet gösteren terörist gruplar ve gerçekleştirilen terör eylemleri göz önünde bulundurulduğunda, sonu terörizme çıkan basamakları barındıran radikalleşme

sürecini anlamayı, açıklamayı ve ölçmeyi amaçlayan farklı bilimsel disiplinlerce yapılacak araştırmalara ihtiyaç olduğu açıktır. Mevcut alışma, bu ihtiyaı karşılamaya yönelik yapılacak araştırmalara bir ölçüm aracı sunarak, önemli bir katkıda bulunmaktadır.

Teřekkür: Araştırmada kullanılan ölçüm araçları konusunda yardımları için Dr. Öğr. Üyesi Selen Aktarı Sevgi, Arş. Gör. Deniz Kırpıklı ve Arş. Gör. Fatih Bayrak'a teşekkür ederiz.

KAYNAKÇA

- Abrams, D. ve Hogg, M. A. (1990). Social identity, self categorization and social influence. *European Review of Social Psychology*, 1(1), 195-228. doi:10.1080/14792779108401862
- Akbaş, G. (2010). *Social identity and intergroup relations: The case of Alevi and Sunnis in Amasya*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Balaban, Ç. D. (2013). *The roles of intergroup threat, social dominance orientation and right-wing authoritarianism in predicting Turks' prejudice toward Kurds*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Bogardus, E. S. (1925). Measuring social distance. *Journal of Applied Sociology*, 9, 299-308.
- Borum, R. (2012). Radicalization into violent extremism I: A review of social science theories. *Journal of Strategic Security*, 4(4), 7-36. doi:10.5038/1944-0472.4.4.1
- Borum, R. (2014). Psychological vulnerabilities and propensities for involvement in violent extremism. *Behavioral Sciences and Law*, 32, 286-305. doi:10.1002/bsl.2110
- Cattell, R.B. (1978). *The scientific use of factor analysis in behavioral and life sciences*. New York: Plenum Press.
- Comrey, A.L. ve Lee H.B. (1992). *A first course in factor analysis*. London: Taylor and Francis.
- Corner, E. ve Gill, P. (2015). A false dichotomy? Mental illness and lone-actor terrorism. *Law and Human Behavior*, 39(1), 23-24. doi:10.1037/lhb0000102
- Doosje, B., Moghaddam, F. M., Kruglanski, A. W., de Wolf, A., Mann, L. ve Feddes, A. R. (2016). Terrorism, radicalization and de-radicalization. *Current Opinion in Psychology*, 11, 79-84. doi:10.1016/j.copsyc.2016.06.008
- Gorsuch, R.L. (1983). *Factor analysis*. Hillsdale NJ: Lawrence Erlbaum Associates

- Güler, M. (2013). *Gruplararası temas, kaygı ve yanlılığın sosyal mesafeye etkisi: Türk ve Kürt kökenli gruplar üzerine bir çalışma*. Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Jasko, K., LaFree, G. ve Kruglanski, A. (2017). Quest for significance and violent extremism: The case of domestic radicalization. *Political Psychology*, 38(5), 815-831. doi:10.1111/pops.12376
- Karaçanta, H. (2002). *Üniversite öğrencilerinin sosyal baskınlık yönelimi ve başka bazı değişkenler açısından karşılaştırılması*. Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Krieger, T. ve Meierrieks, D. (2010). Terrorism in the worlds of welfare capitalism. *Journal of Conflict Resolution*, 54(6), 902-939. doi: 10.1177/0022002710367885
- Kruglanski, A. W., Gelfand, M. J., Belanger, J. J., Sheveland, A., Hetiarachchi, M. ve Gunaratna, R. (2014). The psychology of radicalization and deradicalization: How significance quest impacts violent extremism. *Advances in Political Psychology*, 35. doi: 10.1111/pops.12163
- Leach, C. W., van Zomeren, M., Zebel, S., Wliek, M. L. W., Pennekamp, S. F., Doosje, B. ve Ouwerkerk, J. W. (2008). Group-level self-definition and self-investment: A hierarchical (multicomponent) model in in-group identification. *Journal of Personality and Social Psychology*, 95(1), 144-165.
- McCauley, C. ve Moskaleiko, S. (2017). Understanding political radicalization: The two-pyramids model. *American Psychologist*, 72(3), 205-216.
- Moghaddam, F. M. (2005). The staircase to terrorism: A psychological exploration. *American Psychologist*, 60, 161-169. <http://dx.doi.org/10.1037/0003-066X.60.2.161>
- Moghaddam, F. M. (2009). De-radicalization and the staircase from terrorism. D. Canter, (Ed.), *The faces of terrorism: Multidisciplinary perspectives* içinde (277-292). New Jersey: John Wiley & Sons Ltd. doi:10.1002/9780470744499.ch16

- Ozer, S. ve Bertelsen, P. (2018). Capturing violent radicalization: Developing and validating scales measuring central aspects of radicalization. *Scandinavian Journal of Psychology*, 59, 653-660. doi:10.1111/sjop.12484
- Pratto, F., Sidanius, J., Stallworth, L. M. ve Malle, B. F. (1994). Social dominance orientation: A personality variable predicting social and political attitudes. *Journal of Personality and Social Psychology*, 67, 741-763.
- Rapoport, D. (2004). The four waves of modern terrorism. A. K. Cronin ve J. M. Ludes (Ed.), *Attacking terrorism: Elements of a grand strategy* içinde (46-73). Washington: Georgetown University Press.
- Sageman, M. (2004). *Understanding terror networks*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press
- Tajfel, H. (1970). Experiments in intergroup discrimination. *Scientific American*, 223(5), 96-103.
- Webber, D. ve Kruglanski, A. W. (2018). The social psychological makings of a terrorist. *Current Opinions in Psychology*, 19, 131-134. doi:10.1016/j.copsy.2017.03.024
- Webber, D., Schimel, J., Martens, A., Hayes, J. ve Faucher, E. H. (2013). Using a bug-killing paradigm to understand how social validation and invalidation affect the distress of killing. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 39(4), 470-481. doi:10.1177/2F0146167213477891

Aşırıılık Ölçeği

Yaşam ve toplum ile ilgili aşağıdaki yönergeleri dikkatlice inceledikten sonra, diğer insanların da bu konudaki görüşlerini dikkate alarak yönergeleri puanlayınız.

		Kesinlikle Katılmıyorum					Kesinlikle Katılıyorum	
		1	2	3	4	5	6	7
1	Bu ülkedeki çoğu insan, tamamen değişmesi gereken bir yaşam tarzına ve kültürüne sahiptir.	1	2	3	4	5	6	7
2	Eğer bir kişi çoğunluğun yaşam tarzı ve kültürüyle uyumlu yaşayamıyorsa, kendisi ve kendisi gibi düşünenler için tamamen farklı bir yaşam tarzı ve kültür yaratması gerekir.	1	2	3	4	5	6	7
3	Toplumun temeli olan ekonomik sistemi tamamen değiştirmek gereklidir.	1	2	3	4	5	6	7
4	Benim gibi düşünenler, hayatımızın temelini oluşturan öğeleri (ekonomi, iş, tüketim, refah) tamamen değiştirmek zorundadır. Toplumun geri kalanı istediğini yapabilir.	1	2	3	4	5	6	7
5	Eğer düzgün bir toplum istiyorsak, devletin demokratik formundan kurtulmalıyız.	1	2	3	4	5	6	7
6	Bırakın toplumun geri kalanı demokrasiyi seçsin; ben ve benim gibi düşünenler, kendi sosyal çevremiz için yeni bir sistem oluştururuz.	1	2	3	4	5	6	7
7	Ben ve benim gibi düşünenlerin toplumun geri kalanıyla hiçbir ortak yanı yoktur.	1	2	3	4	5	6	7
8	İyi ve doğru bir hayat yaşamamanın sadece tek bir yolu vardır.	1	2	3	4	5	6	7
9	Eğer bir birey iyi ve doğru bir hayata göre yaşamıyorsa, o kişi toplumdaki uzaklaşmayı seçmiştir.	1	2	3	4	5	6	7
10	Toplumlar iyi ve doğru yaşamı desteklemeyen gruplar, haklarından mahrum bırakılmalıdır.	1	2	3	4	5	6	7
11	Yaşamla ilgili düşünceleri bizden tamamen farklı olan insanlarla ortak çözümler bulmaya çalışmak zaman kaybıdır.	1	2	3	4	5	6	7
12	Kişinin kendi görüşlerinden taviz vermesi yanlıştır.	1	2	3	4	5	6	7
13	İyi ve doğru bir hayat yaşamayanlarla beraber barış içinde yaşamak yanlış ve ahlaka aykırıdır.	1	2	3	4	5	6	7
14	Eninde sonunda bir yüzleşme olmalıdır; bir birey, yaşamları gereken hayattan tamamen farklı bir yaşam sürenlerle sonsuza kadar barış içinde yaşayamaz.	1	2	3	4	5	6	7

Ek B

Aşırıçılık Ölçeği ile İlişkili Şiddet Yanlılığı ve Yasa Dışı Davranışlar Ölçeği

Bazı durumlarda bireylerin hukuka aykırı eylemlerde bulunmasının iyi veya gerekli olabileceği tartışmaya açık olabilir. Söz konusu durumlarla ilgili olarak aşağıdaki açıklamalara ne kadar katılıyorsunuz? Puanlama sırasında otorite (polis, ordu) tarafından yasal çerçevede kullanılan güçten değil, **sıradan insanların şiddet kullanımından** bahsedildiğini unutmayınız.

<i>Fiziksel şiddet kullanmak</i>							Kesinlikle Katılmıyorum		Kesinlikle Katılıyorum	
<i>Aşağıdaki durumlar söz konusu olduğunda işe yarayan tek seçenektir:</i>										
1	Kişinin dayanışma içerisinde olduğu bireyler için uygun koşullar oluşturmasında	1	2	3	4	5	6	7		
2	Yeni ve daha iyi bir toplum oluşturmada	1	2	3	4	5	6	7		
3	Bireyin yakın olduğu kişiler için uygun koşullar oluşturmasında	1	2	3	4	5	6	7		
4	Bireyin kendi hakları ve güvenliğine saygı duyulmasını sağlamasında	1	2	3	4	5	6	7		
5	Halkıma baskı ve saldırıyı önlemede	1	2	3	4	5	6	7		
6	Daha büyük bir ideali (ideolojik, dini) savunmada	1	2	3	4	5	6	7		

<i>Yasaları çiğnemek</i>							Kesinlikle Katılmıyorum		Kesinlikle Katılıyorum	
<i>Aşağıdaki durumlar söz konusu olduğunda işe yarayan tek seçenektir:</i>										
1	Kişinin dayanışma içerisinde olduğu bireyler için uygun koşullar oluşturmasında	1	2	3	4	5	6	7		
2	Yeni ve daha iyi bir toplum oluşturmada	1	2	3	4	5	6	7		
3	Bireyin yakın olduğu kişiler için uygun koşullar oluşturmasında	1	2	3	4	5	6	7		
4	Bireyin kendi hakları ve güvenliğine saygı duyulmasını sağlamasında	1	2	3	4	5	6	7		
5	Halkıma baskı ve saldırıyı önlemede	1	2	3	4	5	6	7		
6	Daha büyük bir ideali (ideolojik, dini) savunmada	1	2	3	4	5	6	7		

